

SZEMLE

BOZSÓKY PÁL GERŐ

KERESZTES HADJÁRATOK

(*Agapé Kft., Szeged, 1995. 343 o.*)

Furcsa fintora a magyar történelmi irodalomnak, hogy Borosy Andrásnak a *Hadtörténelmi Közlemények* 1996/1. és 2. számában közölt tanulmányával szinte egy időben látott napvilágot a hosszú ideje külföldön élő, ott nevet szerzett ferences történész könyve, az első teljességre törekvő magyar nyelvű monográfia erről a témáról.

Mindjárt az elején le kell szögezni, hogy a szerzőtől – anélkül, hogy érzelmi elkötelezettségét tagadná – távol áll események megszépítésének szándéka.

„Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy bár a pápa a kereszteseket Krisztus katonáinak nevezte, elsőrangú feladatnak a Szentsír védelmét és az üldözött keresztények megsegítését tűzte ki, a hevenyészett táborúzek mellett a már 'világot látott' – más szóval kalandor – lovagok a sokak előtt eladdig ismeretlen kelet mesébe illő kincseiről kezdtek beszélni, ami a nagyszámú nincstelen képzeletében a nemes cél mellett komoly gyakorlati biztatásnak bizonyult.

Sokan voltak, akik a nagy jövő reményében eladták kicsi vagyunkájukat, de még többen olyanok, akik még a mindennapi kenyeret sem tudták biztosítani az útra, s így – mint látni fogjuk – akarva-akaratlanul előbb kéregetni, aztán zsákmányolni, vagy foglalkozni voltak kénytelenek.”

Az „igazi keresztes had” ismertetőjegyeit Bozsóky a következőkben határozza meg:

„–A pápa hirdeti meg, és a had kíséretéhez személyes követet nevez ki, aki a toborzás – prédikáció – munkáját is vezeti;

– miként a lelki vezetőt, a katonait is ő kéri – később szólítja – fel a hadba indulásra;

– ő határozza meg a hadjárat célját és az indulás dátumát;

– ez pedig történhet pápai szózat (szentbeszéd), vagy pápai bulla (levél) által, mivel a követi megbízatást már az első alkalommal bullával erősítette meg.

Ezeket a feltételeket még akkor is megtaláljuk, amikor később a királyok nagyobb befolyást kapnak.”

– A könyv logikus felépítésű, áttekinthető, s a szorosan vett hadi eseményeken kívül kitér a szentföldi frank államocskák mindennapi életére is. A szerző hangsúlyozza a *frank* jelzöt, mondván, hogy az államok jellege főleg francia volt és a muzulmán ellenség is mindig „frankokról” beszélt és írt.

Az I. fejezet a helyszínnel és annak ókori történetével ismereti meg az olvasót, a II. a térség első évezredbeli történetét tekinti át, kiemelten foglalkozva a zarándoklatokkal, melyek egyre nehezebbé váltak.

A III. fejezet – mely terjedelmében a legnagyobb – szól szentföldi keresztes hadjáratakról az 1095-ös clermonti zsinattól Akkon 1291-es elestéig. Mivel a szerző nem hadtörténész, érthetően, nem foglalkozik az események katonai részleteivel, de nagyon világos áttekintést ad az eseményekről.

A IV. fejezetben külön foglalkozik II. Endre keresztes hadjáratával, melyet így értékel: „Vállalkozásának pozitív eredménye a tábor-hegyi erőd későbbi lebontása. Családi kapcsolatai tartósnak bizonyultak, bár nem minden terve valósult meg.”

Az V. fejezet a „Nemzeti jellegű, vagy részleges keresztes hadjáratok” címet viseli. Itt tárgyalja a spanyol reconquistát, melyet a pápák olyan fontosnak tartottak, hogy az ibériai lovagoknak megtiltották a keresztes hadjáratokban való részvételt. Nekik otthon kellett hadakozniuk. Egyébként a félsziget legna-

gyobb része éppen a keresztes hadjáratok idején szabadult fel a mór uralom alól. Ebben a fejezetben van szó az eretnekek elleni hadjáratokról, külön is részletesen a bogumilok és a velük rokon eszményeket hirdető albigensek/katharok elleni háborúkról. Ami a bogumilok tanait illeti, valójában új vallásról és nem „egyszerű” eretnekségről volt szó, mely szemben állt a kereszténység valamennyi ágának tanaival, és veszélyeztette az állam, mint intézmény létét. Így érthető, hogy a bizánci császártól a francia királyig mindenki tüzzel-vassal hadakozott ellenük. Nem tekinti viszont a szerző az eretnekmozgalmak közé tartozónak a huszitizmust, hanem a protestantizmus előfutárának, így a huszita háborúkat nem is tárgyalja.

Ugyanebben a fejezetben van szó az általa „elkésztetnek” nevezett keresztes hadjáratokról: a görög szigetvilágban 1344-45 és 1363-67 között folytatott akciókról, I. Péter ciprusi király próbálkozásairól, a nikápolyi, a várnai és a nándorfehérvári csatáról. Végül a II. Pius pápa által 1459-ben Mantovába, a török elleni közös fellépés ügyében összehívott kongresszusról ír, melyre azonban senki sem ment el...A későbbi törökellenes nemzetközi vállalkozások már nem tekinthetők keresztes hadjáratoknak, „csak – a pápák sürgetésére – a keresztény fejedelmek közt megkötött szövetségek”.

A VI. fejezetnek a „Kudarcban és tragédiában végződő részleges keresztes vállalkozások” a témája. Tisztázza – nem kis nehézségek árán – a „gyermekes keresztes hadjárata” problémakörét, mert a hallomás alapján dolgozó krónikások több eseményt keverték össze, majd pedig az 1514. év eseményeiről ír.

A VII. fejezetben a lovagrendekkel foglalkozik. A templomosok elleni pert – noha leszögezi, hogy a rendet feloszlató zsinati határozatot soha, semmilyen formában nem vonták vissza – a francia udvar által kiagyalt koncepció pernek tartja. Már csak azért is, mert a kortárs uralkodók maguk sem hitték el a vádakot, s nem üldözték a templomosokat.

A VIII. fejezet „Női arcképcsarnok a keresztes hadjáratok korából”, királyi hercegnőktől a névtelenségben hagyott feleségeig. Tragikus és felemelő történetek: Aragóniai Elvira, aki kisgyermekével követi férjét a

harctérre, első gyermekük ott hal meg, a második ott születik; Ida osztrák ögrófnő egy muzulmán hárem „első úrnőjeként” élt egy ideig. A férje által kitagadott asszonyt, akit muzulmán portyázók raboltak el, s néhány év „háremélet” után tért szerencsével (?) vissza, férje a püspök felszólítása ellenére sem engedte be házába. De mivel az egyház nem volt hajlandó a házasságot érvényteleníteni, az „erkölcsös” férj sem nősülhetett újra. A végén Anna de Vaudemont-ról ír, aki rendületlenül várta vissza halottnak hitt férjét, mígnem az – és ez az élet írta fordulat – tizenkét év után mégis hazatért.

A IX. fejezet a zarándokjelvényekkel, ereklyékkel, emlékekkel foglalkozik, míg a X.-nek a keresztes hadjáratok során fellépő zsidóüldözések a témája.

A XI. fejezet címe „A keresztes hadjáratok szervezési problémái”, ám itt foglalkozik a kis frank államok gazdasági ügyeivel és a görög és latin egyházi hierarchia – az ügyre nézve feltétlenül hátrányos, az egyszerű híveket pedig a másik ágazattól elidegenítő – állandó összeütközéseivel is.

A XII. fejezet a keresztesek egyházi, katonai és polgári építkezéseit dolgozza fel.

A könyvet fejezetenként részletes irodalomjegyzék, majd függelékként genealógiai táblák és két fontos egyházi építmény változásainak bemutatása zárja.

A keresztes hadjáratok summázatát a szerző így vonja le:

„Vannak, akik sommásan csak egy mérhetetlen nagy katonai és politikai kudarcot látnak benne, megfedkezve arról, hogy a XI. század végéig az iszlám lépésről-lépésre haladt előre hódító útján, és csak a jeruzsálemi Latin Királyság XII. századi felállítása, majd megtartása érdekében folyó harcok állították le a XIV. századig.” Hangsúlyozza a továbbiakban, hogy a kis keresztes államok jelentősen tehermentesítették Bizáncot, amely azonban ezt nem értette meg. Ám „a keresztes vállalkozások szellemi és kulturális jelentősége nagyobbak és tartósabbnak bizonyult, mint katonai vagy politikai eredményei”. Az európai ember ekkor szembesült először a vallási és kulturális pluralizmus létével. S tanulságként vonja végül le, hogy az egyházi hierarchiák hívek nélkül „csak üres keretek”,

melyek „a hatalomra támaszkodva a hatalommal együtt buknak el”.

Ám a könyvből lesz lehet még néhány kifejezetten hadtörténelmi tanulság is:

- a keresztes hadjáratok szinte mindig nélkülözték az egyetlen fő parancsnokot, az egyes vezérek legtöbbször a saját fejük után mentek - a biztos kudarcba.

- Bizánc magatartása messze nem volt egyértelmű, ám a keresztesek sem Bizánccal kapcsolatban. Amikor a keresztes vezérek „bizánci árulásra” panaszkodtak, az nemegyszer megalapozottnak látszik, de ugyanúgy, mint amikor a bizánciak háborogtak a keresztesek „er szakoskodása” miatt.

- A keresztes seregeket - főleg az első időkben - nagyszámú fegyvertelen zárandók kísérte. Ez igencsak megnehezítette az ellátást éppúgy, mint a harcok célszerű vezetését. Nemegyszer ez okozta csaták elvesztet.

Bozsóky Pál Ger több évtizedes kutatómunkájának eredményét összegezte könyvében, melyből a hazai olvasó végre az eddigieknél jóval teljesebb, áttekinthetőbb és tárgyilagosabb képet kap a témáról. Ám a szerző pontosan tudja, hogy az anyaggyűjtést csak *abbahagyni* lehet, *befejezni* nem, így több helyütt megjegyzi, hogy további kutatások szükségesek.

Még jó, olvasmányos magyarsággal írta meg. Csak érdekességként említem, hogy Walter Habenichts nála *Mijesincs* Walter, s az általában portyázásnak nevezett akciókat következetesen *razziáknak* nevezi, talán azért, mert azok elsődleges célja az emberek „begyűjtése”, a fogolyejtés volt.

Csak ajánlani tudom a könyvet mindenkinek.

Nagy Domokos Imre

PÁLFFY GÉZA

KATONAI IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A KIRÁLYI MAGYARORSZÁGON A XVI-XVII. SZÁZADBAN

(Győr, 1995. 342 o.)

A könyv címlapján Ferdinand Hardegg gróf, győri várparancsnok halálos ítélettel végződő haditörvényszéki tárgyalását ábrázoló egykorú metszet részletét láthatjuk, a könyv hátlapjáról pedig megtudhatjuk, hogy Pálffy Géza 24 évesen publikálta ezt a monográfiát, Hardegg gróf nem sejtette, hogy életével kell fizetnie Győr feladásáért, hiszen hűsiesen védte és csak akkor adta fel a rábízott várat, amikor a felment sereg kudarcot vallott és a korabeli hadviselés íratlan törvénye szerint ilyen helyzetben nem érte fölt katonai becsületét. Mi, a könyv olvasói és használói tudatában kell, hogy legyünk: új szakasz kezdődött a magyar végvári rendszer történetének kutatásában.

Pálffy Géza könyve első tekintetre egy eddig alig kutatott téma kitünően feldolgozása. A szerző életkora meghökkent, ilyen munkát egy évtizeddel idősebb korban szokás letenni

az asztalra, de a meghökkenés a szöveg olvasása közben örömmé változik, mert amit kaptunk, a legmagasabb igényeket is kielégítő, mintaszerű monográfia. A historiográfia és a források ismertetése után európai távlatba helyezi a királyi Magyarország katonai igazságszolgáltatását, megállapítja, hogy a birodalmi csapatok hadi bíraskodása hatott leginkább a magyar végvárak „vitélz törvényszékének” alakulására, s hogy ezt bizonyítsa, részletesen ismerteti a német katonai igazságszolgáltatás irodalmát, a hadiszabályzatok fejlődését a középkor óta, a német hadi bíraskodás szervezetének kialakulását és működését, végül a törökellenes magyar hadszíntéren szolgálatot teljesítő idegen katonaság hadi bíraskodását, ami azután mintává lett a magyar katonaság számára. A következő fejezet a magyar végvári katonaság önálló hadi bíraskodásának kialakulását ismerteti a Mohács előtti